

yaz renkli sülüs hatla yazılmış âyet kuşağı dolandır. Ayrıca kapı ve pencere açıklıklarının iç yüzeylerinde, kullanılan çini süslemelerin oluşturduğu boşluklar kalem işi süslemelerle değerlendirilmiştir. Kubbe içinde altın yaldızlı zemin üzerine kırmızı, yeşil, beyaz ve mavi gibi parlak renklerle uygulanan rûmî motifleri kalem işi süslemeler türbedeki bu dekorasyonun en çarpıcı kısmını oluşturmaktadır. Üst pencerelerin, vazodan çıkan lâle buketlerini yansıtan çok renkli vitray süslemeli alçı içlikleri ise son derece başarılı örneklerdir. Sultan Reşad'ın sandukasını çeviren pirinç şebeke de döneminin önemli örneklerinden olup üst kısmında esmâ-i hüsnâdan "yâ latîf" ve "yâ hâfız" ibareleri yer almaktadır. Türbede Sultan Mehmed Reşad ile birlikte başkadını Kâmurres Kadın (ö. 1921) ve oğlu Necmeddin Efendi (ö. 1913) medfundur.

BİBLİYOGRAFYA :

Recep Akakuş, *Eyyüb Sultan ve Mukaddes Emanetler*, İstanbul 1973, s. 234-237; Gönül Öney, *Türk Çini Sanatı*, İstanbul 1976, s. 105; Yavuz Yıldırım, *Mimar Kemalettin ve Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi*, Ankara 1981, s. 136-141; Oktay Aslanapa, *Osmanlı Devri Mimârisi*, İstanbul 1986, s. 472; Tahsin Ömer Tahaoğlu, *İstanbul'da Osmanlı Türbelerinin Tipolojisi* (doktora tezi, 1988), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; Yıldız Demirel, *Eyüp'te Türbeler*, Ankara 1989, s. 75-77; a.m.f., "Mehmed V Türbesi", *DBİst.A*, V, 349; Hakkı Önkol, *Osmanlı Hanedan Türbeleri*, Ankara 1992, s. 282-284; Mehmet Nermi Haskan, *Eyüp Tarihi*, İstanbul 1993, I, 260-262.

İSMAİL ORMAN

MEHMED RİFAT, Manastırlı (1851-1907)

Osmanlı devlet adamı,
oyun yazarı ve dilci.

Manastır'da doğdu. Atina muhacirlerinden alay kâtibi Râşid Efendi'nin oğludur. Mekteb-i Harbiyye'den kurmay yüzbaşı olarak mezun oldu (1872) ve aynı mektebe öğretmen olarak tayin edildi, bir süre sonra da kolağalığına terfi etti. Harbiye'den sınıf arkadaşı olan Hasan Bedreddin Bey'le (Paşa) beraber gösterdikleri gayret ve yararlıklarla Mekâtib-i Askeriyye Nâzırı Süleyman Paşa'nın sevgisini kazandılar. Süleyman Paşa, Sultan Abdülaziz'in hal'edileceği gece Dolmabahçe Sarayı'nı kuşatmakla görevli Mekteb-i Harbiyye öğrencilerinden oluşan taburun başına bunları getirdi. Binbaşılığa yükselen Mehmed Rifat katıldığı 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı'nda esir düştü.

Barıştan sonra Eylül 1878'de İstanbul'a döndü. Sultan Abdülaziz'in hal'ine katılanlardan olduğu için II. Abdülhamid İstanbul'da bulunmasını uygun görmedi. Rütbesi kaymakamlığa yükseltilip Şam fırkasına tayin edildi. Bir daha İstanbul'a dönemedi ve son görev yeri olan Halep'te vefat etti.

Mehmed Rifat'ın edebiyat ve yayın hayatına atılmasında Nâmık Kemal'in etkisi olmuş. *İbret* gazetesinde "Bir Asker" takma adıyla ve kendi ismiyle yazılar yazmıştır. Mekteb-i Harbiyye'deki hocalığı sırasında askerî bilgilerin geliştirilmesi yanında millî duyguların güçlenmesine de katkıda bulunan *Çanta* dergisini çıkarmış (1290-1291), bundan dolayı kendisinden bir ara "Çanta müellifi" olarak da söz edilmiştir. Nâmık Kemal'in uyandırdığı edebiyat aşkıyla kendi başına ve Hasan Bedreddin'le birlikte tiyatro eserleri kaleme almış, çeviriler yapmıştır. 1873-1879 yılları arasında yayımlanan bu eserleriyle kuruluş aşamasındaki Türk tiyatro edebiyatına önemli katkılar sağlamıştır.

Eserleri. Tiyatro. 1. Görenek (İstanbul 1290). Nâmık Kemal'in *İbret* gazetesinde aynı isimle yayımlanan makalesinden (nr. 119, 7 Mart 1289 / 19 Mart 1873) yararlanarak "ahlâkımız dahilinde bir şey yazmak" düşüncesiyle kaleme alınmıştır. Göreneklerin fert ve toplum üzerinde bir baskı oluşturduğu tezinin işlenmek istendiği bu dramda konu kadınların giyim kuşamdaki yersiz harcamalarıyla sınırlı kalır. Yazar, piyesini çok iyi bulmakla beraber Battal Gazi gibi eski hikâyeleri okumak, orta oyunu seyretmek veya terbiye dışı sözler işitmekten daha faydalı olduğunu söyler. **2. Ya Gazi ya Şehid** (İstanbul 1291). Romantik dram türündeki eser Nâmık Kemal'in *Vatan yahut Silistre*'sinin etkisinde yazılmıştır. Vatan sevgisini aşılama ve askerliği sevdirmeye amacı taşıyan eserde vatan hizmetinden sonra bir kahraman olarak geri dönmenin gururu anlatılmaktadır. Nâmık Kemal bir mektubunda *Görenek*'le beraber bu eser üzerinde de durmuştur (*Nâmık Kemal'in Husûsî Mektupları*, I, 316-319). **3. Hükm-i Dil** (İstanbul 1291). Ahmed Midhat Efendi'nin *Letâif-i Rivâyât* serisinde yayımlanan (İstanbul 1287) *Gönül* adlı hikâyesinden oyunlaştırılmıştır. Eserde genç bir bahçıvanla konaklarında çalıştığı zengin kız arasındaki aşk ele alınır. Kızın babası evlenmelerine izin vermeyince gençler özgürlükler ülkesi olarak bilinen Amerika'ya doğru yola çı-

karlar. Olay Fransa ve İspanya'da geçmektedir. *Hükm-i Dil*, bazı araştırmacılar tarafından Ahmed Midhat Efendi'ye ait gösterilmişse de (Akı, *XIX. Yüzyıl Türk Tiyatrosu Tarihi*, s. 107, 148; And, s. 392-393; Enginün, s. 27, 177-207) imzasız olarak yayımlanan eserin başında yer alan "M. R." rumuzlu mektup bunun Mehmed Rifat'a ait olduğunu ortaya koymaktadır (ayrıca bk. İbnülemin, s. 1480; Özege, II, 615). **4. Pakdâmen** (İstanbul 1291). Geneviève de Barabant efsanesinden Recâizâde Mahmud Ekrem'in uyarladığı, namus ve sadakat konusu etrafında şekillenen *Afife Anjelik* (ts.) piyesi örnek alınarak yazılmış olup şahıs isimleri dışında Recâizâde'nin eserine benzermektedir. **5. Hüsrev ü Şîrin** (ts.).

Mehmed Rifat'ın bunların yanında Hasan Bedreddin'le birlikte yazdığı veya çevirdiği oyunlar "Temâşâ Külliyyatı" adı altında iki cilt halinde yayımlanmıştır. I. cilt: *Hud'a ve Aşk* (İstanbul 1292, cüz 1, s. 1-92; Schiller'den çeviri); *Delîle yahut Kanlı İntikam* (İstanbul 1292, cüz 2, s. 94-146); *Kleopatra* (İstanbul 1292, cüz 3, s. 148-210; Emil de Girardin'den çeviri); *Ebü'l-alâ yahut Mürüvvet* (İstanbul 1292, cüz 4, s. 212-288; Beş perdelik tarihî dramın oyunun özellikle ikinci ve üçüncü perdeleri zehir olayı ve mezarlık sahneleriyle açık bir şekilde *Hamlet* etkisi taşır); *Antoni yahut İkmâl-i Nâmus* (İstanbul 1292, cüz 5, s. 289-354; Alexandre Dumas Père'den çeviri); *Ebü'l-fedâ* (İstanbul 1292, cüz 6, s. 356-393); *Nedâmet* (İstanbul 1292, cüz 7, s. 396-420; Türk edebiyatında karakter komedisi türündeki ilk eser olup cimrilik yüzünden çirkin hizmetçisiyle evlenmek durumunda kalan bir tefeciyanı anlatır; uyarlama eserlerdendir); *Lâleruh* (İstanbul 1292, cüz 8, s. 422-460; M. Carré - H. Lucas'dan çeviri). II. cilt: *Kölemenler* (İstanbul 1292, cüz 1, s. 1-74; Doğu masalları kaynağına bağlanabilecek melodramlardan olup Kölemen beylerinin rekabeti üzerine kurulmuştur; sert bir siyasi mücadelenin yanında Süedâ - Dâver aşkı konuyu yumuşatan duygusal bir çizgi oluşturur); *Otello* (İstanbul 1293, cüz 3, s. 122-174; William Shakespeare'den çeviri); *Fakîre yahut Mükâfât-ı İffet* (İstanbul 1293, cüz 4, s. 176-226); *Karı İntikamı* (İstanbul 1293, cüz 5, s. 228-252); *Sadaine*'den çeviri, Emin Eşref'le birlikte); *Vicdan* (İstanbul 1296, cüz 6, s. 254-348; Alexandre Dumas Père'in *La conscience* adlı eserinden çeviri); *Ahmed Yetim yahut Netîce-i Sadâkat* (İstanbul 1296, cüz

7, s. 350-383). Mehmed Rifat'ın tiyatro eserleri genellikle Gedik Paşa Tiyatrosu'nda sahneye konmuştur.

Dil ve Belâgat. 1. *Usûl-i Bedâyi'* (İstanbul 1302). 2. *Küllîyyât-ı Kavâid-i Osmâniyye* (İstanbul 1303). Türk gramer çalışmalarının izlediği seyir içinde önemli bir yer tutan eserde klasik ve modern dil anlayışlarının etkileri bir arada görülür. Kitapta daha önceki gramer çalışmalarında Türkçe'nin yapısının Arap diline göre ele alınması eleştirilmiş, Osmanlı dilinin Arapça, Farsça ve Türkçe unsurlardan meydana gelmekle beraber esas yapının Türkçe olduğuna dikkat çekilmiştir. Bu çalışmada Türkçe'ye geçmiş Arapça ve Farsça unsurlar da incelenmiştir. Müellif Osmanlı dilinin gramerini İstanbul Türkçesi'ne dayandığını belirtmektedir. 3. *Mükemmel Osmanlı Sarfı* (İstanbul 1307). 4. *Mufasssal Nahv-i Osmânî* (İstanbul 1308). 5. *Kavâid-i İlm-i İnşâ* (İstanbul 1308). 6. *Mecâmîu'l-edebe* (İstanbul 1308). Yazarın, devrin belâgat kitapları arasında klasik belâgatı bütün yönleriyle derli toplu bir şekilde ele alan ve haklı bir şöret kazanmış olan üç ciltlik eseridir. Kitap sırasıyla "Usûl-i Fesâhat", "İlm-i Meânî", "İlm-i Beyân", "İlm-i Bedî", "İlm-i Arûz", "Fenn-i Kâfiye", "Aksâm-ı Şiir", "Ahvâl-i Tahrîr", "Usûl-i Kitâbet ve Hitâbet", "Usûl-i Tenkid" başlıklarını taşıyan on bölümden meydana gelmektedir. Mukaddimede belirtildiğine göre eserin hazırlanmasında Arapça, Farsça ve Türkçe belli başlı belâgat kitaplarıyla "muteber divanlar ve makbul münşeâtlar"dan faydalanılmıştır. Müellif, klasik bir belâgat kitabı hazırlamasının sebebini Nâmîk Kemal'in "Lisan" makalesinden aldığı, Osmanlı Türkçesi'nin "üç iklim-i cesmin mahsûl-i tabiatı olduğu" fikrine dayandırarak belâgatının da Arap ve Fars belâgatlarına bağlı olması gerektiği şeklinde açıklamaktadır. Yazarın belâgat konularını işlerken lüzum gördükçe Arapça ve Farsça manzum örnekler vermesi, eserinin III. cildinde "Ahvâl-i Tahrîr", "Usûl-i Kitâbet ve Hitâbet", "Usûl-i Tenkid" başlıkları altında daha çok inşâ kitaplarının konusu olan bahisleri ele alması kitabın dikkat çeken özellikleridir. "Aksâm-ı Şiir" bölümünde ise birer cümleyle tanıttığı manzum nevilerine dair örnekleri bir antoloji sayılacak kadar geniş tutmuş, bu anlayışla Hâkânî'nin *Hilye*'sinin hemen hemen tamamına yer vermiştir. 7. *Hâce-i Lisân-ı Osmânî* (İstanbul 1311). **Dinî eserler.** *Manzum İlm-i Hâl* (Selânik 1305); *Mir'âtü'l-İslâm* (İstanbul 1305);

Tuhfetü'l-İslâm (İstanbul 1308; manzum); *Cevâhir-i Cihâryâr ve Emsâl-i Kibâr* (Halep 1327; "Hazine-i Hikemiyyât" adlı dizinin ilk kitabı olarak ölümünden sonra kızı tarafından yayımlanmıştır). **Ders kitapları.** *Mecelle-i Hendese* (I. cilt *Hendese-i Hattiyye*, İstanbul 1292; II. cilt *Hendese-i Musattaha*, İstanbul 1296; IV. cilt *Münhaniyyât-ı Müsta'mele*, İstanbul 1292); *Delâil-i Askeriyye* (İstanbul 1297; çeviri, Şakir Paşa ile birlikte); *Süllem-i Rif'at* (İstanbul 1298); *Kavâid-i Esâsiyye-i Harbiyye* (İstanbul 1298); *Tedbîr-i Menzîl'den Hâne Bahsi* (İstanbul 1303); *Menâkıb-ı Tabîiyyât* (İstanbul 1304-1305; çeviri: birinci kitap *Beyt-i Medenî*, ikinci kitap *Bahçe*); *Taksîm-i Arâzî* (İstanbul, ts.).

Mehmed Rifat ayrıca *Hikâyât-ı Mün-tehabe* adıyla yirmi beş yıl içinde on beş kadar baskısı yapılan bir antoloji hazırlamıştır (İstanbul 1290). *Tuhfetü'l-İslâm* ve *Cevâhir-i Cihâryâr*'ın sonunda basılmamış on beş kadar eserin ismi verilen müellifin yayımlanmamış bir de divançesi bulunmaktadır (İbnülemin, s. 1483). *Kâmûsü'l-bedâyi'* adını verdiği ansiklopedik bir çalışması Nisan 1895 – Temmuz 1897 tarihleri arasında *Musavver Ma'lûmât* dergisinde tefrika edilmişse de "barut" kelimesine kadar gelebilmiştir (Levend, s. 252-253).

BİBLİYOGRAFYA :

Osmanlı Müellifleri, II, 211-212; Süleyman Nazif, *İki Dost*, İstanbul 1343/1925, s. 72-75; İbnülemin, *Son Asır Türk Şairleri*, s. 1479-1483; Ağâh Sırrı Levend, *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri*, Ankara 1960, s. 215, 252-253; Niyazi Akı, *XIX. Yüzyıl Türk Tiyatrosu Tarihi*, Erzurum 1963, s. 45, 47, 80, 86, 95, 107, 128, 141-142, 145-148, 151-152, 154-155, 159, 167; a.m.f., *Türk Tiyatro Edebiyatı Tarihi I*, İstanbul 1989, s. 81, 85, 131-132, 137, 147-148, 152, 161, 169, 170-171, 174, 191-192, 198; Nâmîk Kemal'in *Husûsî Mektupları* (haz. Fevziye Abdullah Tansel), Ankara 1967-69, I, 314-319; II, 35-39; Özge, *Katalog*, II, 615, tür.yer.; Nâmîk Kemal'in *Mektupları* (haz. Ömer Faruk Akün), İstanbul 1972, s. 461-462; Metin And, *Tanzimat ve İstibdat Döneminde Türk Tiyatrosu: 1839-1908*, Ankara 1972, s. 261, 277, 290, 392-393; Kâzım Yetiş, *Talim-i Edebiyat'ın Retorik ve Edebiyat Nazariyatı Sahasında Getirdiği Yenilikler*, Ankara 1996, s. 520-526; İnci Enginün, *Ahmet Midhat Efendi: Bütün Oyunları*, İstanbul 1998, s. 22, 27, 177-207; Fahir İz, "Manastırlı Mehmed Rifat", *EP* (İng.), VI, 372-373; "Rifat Mehmed", *TDEA*, VII, 332-333; Mustafa Koç, "Mehmed Rifat (Manastırlı)", *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, İstanbul 1999, II, 178; Mehmet Rifat (Manastırlı), *Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*, İstanbul 2001, II, 556.

ÂLİM KAHRAMAN

MEHMET RÜŞEN EFENDİ

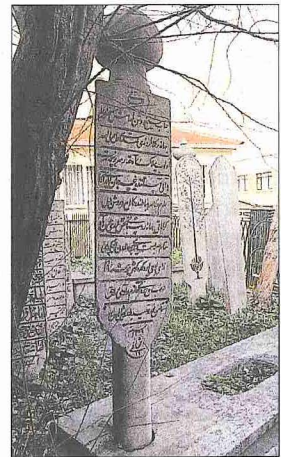
(1810-1891)

Mutasavvıf-şair,
dinî eserler bestekârı.

İstanbul'da doğdu. Adı kaynaklarda Mehmed Rüşen Tefikî şeklinde geçmektedir. Celvetiyye tarikatına intisap etmiş bir aileye mensuptur. Babası Üsküdar'daki Aziz Mahmud Hüdâyî Tekkesi şeyhlerinden Abdurrahman Nesib Efendi, dedesi Şeyh Şehâbeddin Efendi, büyük dedesi Mudanyalı Şeyh Rüşen Efendi'dir. Büyük dedesi aynı tekkede şeyhlik yaptığından daha çok Büyük Rüşen Efendi olarak tanınmış, Mehmed Rüşen de İkinci Mehmed Rüşen ve Küçük Rüşen diye meşhur olmuştur.

Mehmed Rüşen Efendi, dönemin önemli âlim ve mutasavvıflarından oluşan bir çevrede bulunduğu köklü bir eğitim alarak yetişti. Babasından tasavvuf terbiyesi aldıktan sonra Kastamonu'ya gidip erbaîn çıkardı, ardından babasının vefatı üzerine Aziz Mahmud Hüdâyî Tekkesi şeyhliğine getirildi (1842). Bu arada uzun süre Meclis-i Meşâyih reisliğinde bulundu ve kırk dokuz yıl şeyhlik yaptı. Başta Sultan Abdülmecid olmak üzere zamanın padişahlarından ilgi gördü. Han-kah ve türbe onun zamanında Sultan Abdülmecid tarafından yeniden yaptırıldı. Mehmed Rüşen 25 Kasım 1891'de vefat etti ve Aziz Mahmud Hüdâyî Tekkesi'nde şeyhlere mahsus türbeye defnedildi. Yerine kardeşi Mehmed Şehâbeddin Efendi postnişin oldu.

Dinî ilimlere de vâkıf olan Rüşen Efendi ayrıca hattatlığı, şairliği ve mûsikîşinaslığı ile tanınmıştır. Mûsikide ilk bilgileri Bursalı Duhânî Şerif'ten almış, kendisi de

Mehmed
Rüşen
Efendi'nin
Aziz Mahmud
Hüdâyî
Külliyesi
haziresindeki
mezar taşı